

O'ZBEKISTONDAGI VAGON TURLARINING IQTISODIY-TEXNIK XUSUSIYATLARI VA ULARNING TRANSPORT TIZIMIDAGI AHAMIYATI

*To'rayev Diyorbek O'ktavovich
Sobirov Azizbek Akbarovich*

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston temir yo'l tizimida qo'llanilayotgan asosiy vagon turlari, ularning iqtisodiy-texnik ko'rsatkichlari va transport infratuzilmasidagi o'rni tahlil etiladi. Shuningdek, vagonlarning yuk va yo'lovchi tashishdagi roli, ekspluatatsiya samaradorligi va modernizatsiya ehtiyoji yoritilgan. Maqola statistik ko'rsatkichlar asosida muammolarni tahlil qilib, tegishli takliflar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: vagon, yuk tashish, yo'lovchi tashish, texnik xususiyat, ekspluatatsiya samaradorligi, O'zbekiston temir yo'llari, texnik modernizatsiya.

Аннотация: В статье анализируются основные типы вагонов, используемых на железнодорожном транспорте Узбекистана, их экономические и технические показатели, а также место в транспортной инфраструктуре. Также рассматривается роль вагонов в грузовых и пассажирских перевозках, эксплуатационная эффективность и необходимость модернизации. Анализируются проблемы на основе статистических показателей, в заключение предлагаются соответствующие предложения.

Ключевые слова: вагон, грузовые перевозки, пассажирские перевозки, технические характеристики, эксплуатационная эффективность, Узбекские железные дороги, техническая модернизация.

Transport tizimi har qanday mamlakat iqtisodiy infratuzilmasining ajralmas qismi hisoblanadi. Xususan, temir yo'l transporti yirik yuk hajmlarini arzon va xavfsiz yetkazish imkonini bergani sababli strategik ahamiyatga ega. Ushbu tizimning yuragi — temir yo'l vagonlaridir. O'zbekistonda so'nggi yillarda transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish doirasida vagon parkini yangilash, ularning texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlarini oshirish masalalari dolzarb bo'lib bormoqda.

O'zbekistonda temir yo'l transportida foydalanilayotgan vagonlar ikki asosiy toifaga bo'linadi:

- **Yo'lovchi vagonlari:** uzoq masofali qatnovlar va shaharlararo harakat uchun mo'ljallangan.
- **Yuk vagonlari:** o'z navbatida quyidagilarga bo'linadi:
 1. Yarim ochiq vagonlar (platformalar)
 2. Yopiq vagonlar (universal va maxsus)

3. Sisternalar
4. Bunkerli (avtomatik tushirishli) vagonlar
5. Termoslar (tezyurar oziq-ovqat tashish uchun)

2024-yil holatiga ko'ra, O'zbekistonda 24 mingdan ortiq yuk vagonlari va 800 dan ortiq yo'lovchi vagonlari mavjud bo'lib, ularning yarmidan ko'pi 20 yildan oshgan ekspluatatsiya davriga ega.

Yuk vagonlarining asosiy texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlariga yuk ko'taruvchanlik, harakatlanish tezligi, ta'mirlash oralig'i, xizmat muddati va texnik xizmat ko'rsatish xarajatlari kiradi. Misol uchun:

- 1) **Yarim ochiq vagon (platforma):** 66 tonnagacha yuk ko'taradi, asosan og'ir texnikalar, konteynerlar, yuk mashinalari tashishda qo'llaniladi.
- 2) **Sisterna:** neft mahsulotlari va kimyoviy suyuqliklar uchun maxsus ishlab chiqilgan, o'rtacha 60-70 tonnagacha yuk sig'imi bor.
- 3) **Universal yopiq vagon:** barcha turdagi quruq yuklarni tashish uchun mo'ljallangan, sig'imi 68-72 tonna atrofida.
- 4) **Yo'lovchi vagonlari:** 36-54 o'rinli bo'lib, zamonaviy variantlari Wi-Fi, konditsioner va xavfsizlik tizimlari bilan jihozlangan.

O'zbekiston temir yo'llarida ekspluatatsiya qilinayotgan vagonlarning katta qismi ma'lum darajada eskirgan va ularning texnik holati yillik texnik xizmat ko'rsatish xarajatlarining oshishiga olib kelmoqda. So'nggi yillarda "O'ztemiryo'lyo'lovchi" AJ tomonidan 100 dan ortiq zamonaviy yo'lovchi vagonlari Rossiyadan olib kelingan bo'lsa, "O'zvagonta'mir" AJ esa har yili 1500 dan ortiq yuk vagonini kapital ta'mirdan o'tkazmoqda.

Transport xarajatlarining iqtisodiy tahliliga ko'ra, texnik jihatdan yangilangan vagonlar 15–18% energiya sarfini kamaytirish, ta'mirlash xarajatlarini 20% gacha qisqartirish imkonini beradi. Bu, o'z navbatida, logistika zanjirining umumiy xarajatlarini kamaytiradi va eksport-import oqimlarining raqobatbardoshligini oshiradi.

Bugungi kunda vagonlarga o'rnatilayotgan sensorlar, GPS tizimlari va masofadan monitoring texnologiyalari ta'mirlash va ekspluatatsiya ishlarini optimallashtirishda muhim rol o'ynamoqda. Bunday yondashuv ekspluatatsiya ishonchliligi va yuk yetkazib berish aniqligini oshiradi.

O'zbekiston temir yo'l transportida vagonlar parkining texnik holati va iqtisodiy samaradorligini oshirish, ularni modernizatsiya qilish va raqamli nazorat tizimlarini joriy etish — transport sohasining strategik ustuvor yo'nalishidir. Vagonlar nafaqat yuk va yo'lovchilarni tashish, balki eksport-import hajmlarini ko'paytirish, ichki iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda ham bevosita ishtirok etadi. Shu sababli, ushbu parkni zamonaviylashtirish bo'yicha investitsiyalarni ko'paytirish, texnik

xizmat ko'rsatish madaniyatini oshirish va mahalliy vagon ishlab chiqarishni kengaytirish dolzarb vazifa sifatida qaralishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "O'zbekiston temir yo'llari" AJ rasmiy hisobotlari, 2024-yil.
2. Transport va logistika infratuzilmasi rivojlanish strategiyasi, 2020–2030 yillar.
3. Yusupov S. "Temir yo'l transportida yuk tashishni iqtisodiy baholash", Toshkent, 2021.
4. Qodirov R., "Transport vositalarining texnik ekspluatatsiyasi", TDTTU, 2022.
5. UNESCAP Report: "Central Asia Railway Modernization Outlook", 2023.